

УДК 930.1(477.8) "1920/1939"

Василь ФУТАЛА

*Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка***НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТ.: СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ**

У статті проаналізовано праці українських дослідників, що розкривають національно-патріотичну діяльність Греко-католицької церкви (ГКЦ) у міжвоєнне двадцятиліття. Автор виявив основні напрями та тенденції розвитку проблеми наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст., показав процес накопичення історичних знань, визначив малодосліджені і не вивчені питання.

Ключові слова: історіографія, історіографічне джерело, Греко-католицька церква, християнсько-суспільний рух, національно-патріотична діяльність ГКЦ.

Суспільно-політичне життя українців у Другій Речі Посполитій перебувало під вагомим впливом Греко-католицької церкви. В умовах відсутності української державності вона перебрала на себе ряд суспільних функцій, що не стосувалися діяльності суто релігійної організації. Ця актуальна наукова проблема тривалий час привертає увагу вітчизняних істориків та представників інших соціогуманітарних наук, однак в історіографічному аспекті перебуває на початковій стадії вивчення. Вступні розділи до монографічних і дисертаційних робіт В.Марчука, І.Пилипіва, М.Москалюка, Я.Біласа, А.Васьківа, С.Гнот, Л.Гентош та ін. містять загальні оцінки фахової літератури, що стала предметом нашого аналізу. Тому метою статті є: 1) представити основні історіографічні джерела, що створені від 1990-х рр. до тепер і розкривають суспільно-політичну та культурно-просвітницьку діяльність ГКЦ у міжвоєнний період ХХ ст.; 2) виявити пріоритетні напрями досліджень; 3) персоніфікувати внесок учених у вивчення наукової проблеми та показати процес прирощування наукових історичних знань; 4) виокремити питання, що потребують подальшого розгляду.

Після 1991 р. увагу вчених материкової України почала все більше привертати церковно-релігійна тематика. На зміну заідеологізованій історичній літературі прийшли наукові дослідження, що написані на багатій і різноманітній джерельній базі. Великий вплив на вироблення сучасного бачення ролі ГКЦ у суспільно-політичному житті українців справили праці представників української діаспори - С.Барана, Д.Блажейовського, І.Гриньоха, О.Кравченюка, В.Лаби, М.Марунчака, М.Островерха, І.Патрила, близького співпрацівника митрополита Андрея француза Жана Франсуа

Шарона (Кирила Королевського) та ін. Вивчення задекларованої теми супроводжується результативною археографічною та джерелознавчою роботою. Унікальними є збірники, що містять пастирські послання, публікації на тему церковної єдності, морально-пасторські праці та листування А.Шептицького [20]. Варті уваги й інші організаційно-інституційні заходи. Скажімо, великого резонансу набув тиждень А.Шептицького у Києві (27 жовтня - 1 листопада 2015 р.), у рамках якого організовано фотодокументальну виставку, відкрито пам'ятний знак у центрі Києва, проведено міжнародну наукову конференцію "Як будувати рідну хату" - погляд з ХХІ століття" та урочисту академію в Національній опері України. Інший приклад: у Львівському музеї історії релігій традиційними стали наукові форуми, тематика яких охоплює широке коло питань релігійного розвитку від давнини до сьогодення.

Аналіз історіографічних джерел розпочнімо з праць узагальнюючого характеру, до яких належить, зокрема, монографія В.Марчука [18]. Нашу увагу привернули ті сюжети, в яких ідеться про зміст і характер дискусій у середовищі греко-католицького єпископату щодо державно-політичних орієнтацій церкви, діяльність її партій і громадських організацій. Це дослідження переконує, що у міжвоєнне двадцятиліття остаточно викристалізувався національний характер ГКЦ. Неухильно зростав її авторитет, вплив на релігійну і національну свідомість українства. Проаналізований документальний матеріал дозволив авторові ствердити, що розв'язання українського питання церковне керівництво вбачало в територіальній та духовній соборності українських земель [18, с. 436]. Формування та функціонування ієрархії та загалом церковної структури базувалися на демократичних засадах. Про це свідчили взаємини між станіславівським єпископом Г.Хомишиним і митрополитом А.Шептицьким, який не завжди сприймав нормалізаційні ініціативи першого. Однак, незважаючи на потуги Варшави, розколу в церкві не сталося: 1937 р. єпископ таки приєднався до заяви українських громадсько-політичних і релігійних діячів, що засуджувала польські репресії проти поневолених західних українців. Загалом безуспішною, на думку історика, виявилася ініціатива Г.Хомишина щодо створення окремої клерикальної партії консервативного спрямування - Української католицької народної партії (з 1932 р. - Українська народна обнова). Її діяльність лише розпорошувала український політикум як у щоденному громадському житті, так і в парламенті [18, с. 437].

Важливим історіографічним фактом є багатотомне київське видання "Історія релігії в Україні", створене колективом науковців на чолі з професором А.Колодним. Автори здійснили спробу комплексного аналізу життєдіяльності релігійних громад від давнини до сучасності. Проблемі діяльності ГКЦ у період митрополитства А.Шептицького присвячено розділ, написаний М.Гайковським у четвертому томі видання [13, с. 401-450]. Автор висвітлює діяльність церкви, спрямовану на організацію суспільної опіки.

Порушивши питання конфесійної єдності, він зробив наукове припущення: поділ на "восточників" (А.Шептицький, Й.Сліпий, Г.Костельник) і "західників" (Г.Хомишин та Й.Коциловський), який існував у ГКЦ міжвоєнного періоду, в своїх інтересах використали радянські спецслужби для організації Львівського псевдособору 1946 р.

Великій меті - допомогти різним гілкам Української Церкви взаємно пізнати себе та відновити єдність Володимирівського хрещення - покликана книжка владики Софрона Мудрого, яка вже витримала чотири видання [24]. Тут читач знайде достовірну інформацію про оновлення церковних інституцій і духовне життя на західних землях України у міжвоєнні роки ХХ ст., коротку історію Львівської архієпархії та митрополії, Станіславівської (Івано-Франківської) та Перемишльської єпархій.

Окрему групу наукових праць складають дослідження культурно-просвітницької діяльності греко-католицького духовенства. Зокрема, низку важливих теоретичних положень обґрунтував А.Васьків. У міжвоєнне двадцятиліття, відзначив дослідник, вплив ГКЦ на комплекс чинників, що творять головну детермінанту національного життя - національну свідомість, - не був монопольним і беззастережним, як у першій половині ХІХ ст., але доволі потужним. Сталою зберігалася тенденція до ототожнення національної та конфесійної приналежності українців Галичини. За допомогою обрядовості ГКЦ витворила особливу духовну інфраструктуру, яка відіграла захисну роль у протистоянні асиміляційним процесам. Митрополит А.Шептицький розглядав очолювану ним церкву як один із засобів збереження національно-культурної та релігійної ідентичності галицьких українців, їх духовного відродження [5]. Заслужують на увагу й наукові положення В.Перевезія, сформульовані ним у кандидатській дисертації. Одне із них звучить так: "Українське греко-католицьке духовенство у період між двома світовими війнами, так само як і в ХІХ ст. в часи "Руської трійці", вдруге відіграло першорядну роль у культурно-освітньому та соціально-економічному житті українців Галичини. Безперечно, просвітницька діяльність Церкви мала в першу чергу християнський, католицький характер, однак для галичан Греко-католицька церква залишалася і національною інституцією" [25, с. 15]. Цей аспект проблеми перебував у полі зору І.Пилипіва, О.Сидора, І.Кріпки та ін.

С.Гнот уперше на новій джерельній базі здійснила аналіз добродійної діяльності ГКЦ у зв'язку з соціально-економічними і політичними змінами у Польській державі в 20-30-х рр. ХХ ст. Зокрема, авторка дослідила систему заходів духовенства, чернечих об'єднань, церковних товариств, спрямованих на організацію соціального захисту галицьких українців, представників інших релігійних конфесій, висвітлила фінансово-господарську діяльність церкви, що створює уявлення про джерела та об'єм матеріальних фондів для здійснення благодійницьких заходів [10]. На переконання дослідниці, добродійною діяльністю ГКЦ підтримувала не лише вірних своєї конфесії, а,

виходячи із загальнолюдських принципів, надавала допомогу представникам інших релігійних конфесій [10, с. 17].

Окремий блок історіографічних джерел формують праці, в яких акцент зроблено на роль А.Шептицького в історії Церкви та України. Саме під таким кутом зору одним із перших почав вивчати це питання О.Красівський. Автор переконливо довів, що більшість греко-католицького духовенства разом із митрополитом брала активну участь у національно-визвольному русі, співпрацювала з політичними партіями та організаціями. Своїми проповідями в церквах, а також через культурно-освітні та релігійні організації священники пропагували ідею національного відродження, спротиву комуністичному атеїзму, засуджували антиукраїнську політику польської влади. Тобто, крім релігійної, ГКЦ добивалася і політичної мети, перетворившись таким чином на центр національно-патріотичної діяльності, стала духовною основою національних домагань українців [15; 16, с. 391-417].

Невдовзі з'явилася низка інших вартісних праць. Так, заслуговують на увагу зусилля Г.Гладкої розкрити державотворчу сутність суспільно-політичної діяльності А.Шептицького [9]. Проаналізувавши вплив духовного лідера на процес українського національного відродження кінця ХІХ - 30-х рр. ХХ ст., дослідниця з'ясувала: підтримка митрополитом державних інтересів українського народу базувалася на співпраці з центристськими та правими політичними партіями Галичини, причому, з обов'язковим дотриманням норм та принципів християнської моралі, що зумовило застосування ним легітимних засобів досягнення поставленої мети. Я.Білас узагальнив суспільно-політичні погляди і політичні кроки А.Шептицького, спрямовані на подолання комуністичних і праворадикальних впливів на соціум, національно-політичну консолідацію західних українців, узгодження теоретичних засад і практики національно-визвольного руху з християнською мораллю [4].

Вдалу спробу написати сучасну біографію А.Шептицького, зокрема висвітлити його життя і діяльність протягом 1923-1939 рр. зробила Л.Гентош [7]. Авторка намагалася охопити найважливіші аспекти цієї діяльності: Церкву, суспільство, культуру та освіту. Вибір хронологічних рамок висвітлення є глибоко продуманим. Л.Гентош справедливо вважає, що саме у міжвоєнне двадцятиліття активність митрополита набула найбільшого піднесення, а його плани стосовно реформи Греко-католицької церкви та бачення екуменічного діалогу з Православним світом повністю сформувався. Вагоме місце у монографії посіли і такі питання, як взаємини митрополита з польською владою, його бачення сутності фашизму і комунізму, ставлення до ідеології і практики українського радикального націоналізму. У п'ятому розділі книжки дослідниця розглянула погляди митрополита на модерність, модернізацію та його плани змін, реформ ГКЦ, змістом яких були візантинізація та українізація.

В епіцентрі дослідницької уваги опинився український християнсько-суспільний рух. Найбільший внесок у цій царині зробив М.Москалюк, який висвітлив причини і наслідки ідейно-організаційної кризи цієї клерикально-консервативної течії західноукраїнського політичного спектру в 1920-1924 рр., процес формування й діяльність Української християнської організації у другій половині 1920-х рр. Автор правильно зауважив, що консолідація правих політичних сил стала неможливою через ідейну поляризацію в середовищі християнських суспільників. Розкол галицьких клерикалів за політичною орієнтацією на самостійників і автономістів поглибився через їх відмінності у релігійно-обрядових справах. У зв'язку з цим оформилися два крила українського християнсько-суспільного руху - орієнтальне та окцидентальне. Виступивши за збереження східних традицій, орієнталісти тяжіли до єднання всіх українців у соборній незалежній державі, тому користувалися значною підтримкою населення Галичини. Натомість консерватори-окциденталісти, пропагуючи курс на латинізацію обряду та автономію Галичини, протиставили себе громадськості краю. Створена в їхньому середовищі УХО опинилася в ізоляції від національного табору [22; 23]. Проте, зауважив історик, погляди орієнталістів та окциденталістів на майбутню українську державу у стратегічному плані не були протилежними. Відмінності полягали у тактичних способах їх реалізації. Спільним у програмах галицьких клерикалів було збереження консервативних засад та легальних методів у процесі втілення у життя національної ідеї [21, с. 101].

Уже аналізовані нами праці М.Москалюка з історії християнсько-суспільного руху в Галичині, а також перевидане у Львові 1997 р. напівмемуарного характеру дослідження діаспорного історика, священика П.Мельничука [19] розбудили дослідницький інтерес до окцидентальної течії в Греко-католицькій церкві. О.Єгрешій у кандидатській дисертації і монографії 2006 р. [11] простежив особливості формування світогляду станіславівського єпископа, проаналізував його культурно-просвітницьку діяльність, показав роль Г.Хомишина у створенні західної ідеологічної течії в ГКЦ, здійснив синтез висунутої владию програми українсько-польського порозуміння у 1930-х рр. Широкий історичний контекст дозволив авторові показати Г.Хомишина як діяча, що намагався наблизити українців до цивілізаційних та культурних цінностей Заходу. Не випадково польські урядові кола прагнули використати окцидентальну релігійну орієнтацію єпископа, його опозиційне становище в українському суспільстві. Вони намагалися протиставити станіславівського владику митрополиту А.Шептицькому і в такий спосіб ослабити роль ГКЦ в національно-суспільному житті краю.

О.Єгрешій показав, що визначальним етапом у громадській діяльності єпископа стала друга половина 1920-х рр., коли окцидентальна релігійна платформа почала наповнюватися не лише релігійним змістом, а й набула суспільно-політичного, культурно-просвітницького підґрунтя. На переконання автора, автономістські погляди єпископа були викликані

історичною традицією ставлення церкви до влади. "Австролюлялізм" Г.Хомишина свого роду трансформувався у "польськолюлялізм". Тому вибір владики не слід трактувати як зрадницький, винятково пристосовницький. Крім того, як законнослухняний громадянин, він не мав наміру порушувати умов конкордату 1925 р. [11, с. 141-142]. З таких же позицій дослідник оцінив програму українсько-польського порозуміння Г.Хомишина. Вона, на думку історика, мала помірковано-прагматичний характер. Нормалізаторський курс владики відкидав тактику збройної політичної боротьби українських націоналістів, вважаючи її безперспективною. Свою програму намагався будувати на прийнятному компромісі двох народів, вона не була "політичним капітулянством", позицією конформіста. Г.Хомишин мав на меті, насамперед, припинити асиміляцію українців поляками. У майбутньому єпископ сподівався на сприятливі умови для відновлення самостійної соборної Української держави [11, с. 105].

З'явилися публікації, присвячені діяльності єпископа Й.Коциловського. У науково-популярному виданні В.Бадяка [3] перемишльський владику зображений як взірець пошанування християнської моралі, обрядовості й національної гідності. Незважаючи на не дуже активну участь Й.Коциловського у громадських справах, констатував автор, все ж він належав до когорти чільних подвижників Греко-католицької церкви, які в надзвичайно складній і драматичній першій половині ХХ століття на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким не тільки визначали стратегічний курс Церкви, а й впливали на суспільно-політичне життя західноукраїнського краю [3, с. 66-67].

Ще один напрям досліджень - взаємини ГКЦ та ОУН. Цього питання вже торкалися Я.Дашкевич, О.Лисенко, І.Пилипів, О.Красівський, В.В'ятрович та інші історики. Новими історичними фактами та інтерпретаціями позначене спеціальне дослідження В.Стефаніва [28]. Виділимо декілька провідних тез автора. Критика ОУН з боку католицького духовенства, наголосив він, була спричинена радикалізацією українського націоналістичного руху. Водночас А.Шептицький підтримував ідею українських націоналістів про створення Української держави, однак перманентну революцію та застосування силових методів уважав шкідливими для українського суспільства. У полеміці ГКЦ з ОУН кристалізувався особливий тип християнського світогляду, основою якого стала національна ідея ("християнський націоналізм"). Це свідчило про масштаб взаємовпливів між клерикально-консервативним і модерним націоналістичним рухами. Авторська концепція взаємин українського націоналістичного підпілля у міжвоєнній Польщі з ГКЦ виразно простежується і в колективній монографії "Націоналізм і релігія" [12].

У цьому тематичному блоці плідно працює О.Беген, предметом вивчення якого є, зокрема, молодіжний католицький рух у Галичині в міжвоєнний період. Простеживши процес підготовки та проведення свята "Українська молодь - Христові" (УМХ), дослідник констатував: Католицька

акція, що мала створити відчуття єдності української молоді, ще більше її розсварила. Свято УМХ, продовжив автор, продемонструвало небажання націоналістичного підпілля сприйняти іншу думку, засвідчило розкол усередині галицького українства, відповідно, не стало виразником національної єдності. Та попри це, свято підтвердило готовність багатьох молодих людей розвивати католицький рух, що вносив у галицький соціум нову альтернативу, і бажання частини молоді сприйняти інший, ненаціоналістичний, світогляд. До того ж маніфестація молоді 1933 р. у Львові показала, що Церква й надалі залишалася моральним авторитетом для більшої частини галицького суспільства [12, с. 286-287].

Роль ГКЦ в суспільно-політичному житті Галичини протягом 1918-1939 рр. уперше комплексно дослідив І.Пилипів [26]. Автор розкрив вагомий внесок Церкви у формування національної свідомості українців, її взаємини з українськими політичними партіями та організаціями, політику у сфері шкільництва, меценатські і благодійницькі заходи, міжнародні акції на підтримку української державності та українців, які проживають за кордоном. У міжвоєнний період, як довів І.Пилипів, ГКЦ намагалася впливати на ідеологію і практику українського національно-визвольного руху, відстоюючи насамперед християнські засади та підтримуючи демократично-ліберальні цінності перед впливом авторитарних тенденцій. На думку вченого, найбільш плідними були відносини ГКЦ з легальними українськими партіями, зокрема з Українським національно-демократичним об'єднанням. Якщо ієрархи Церкви відкрито не оприлюднювали свого позитивного ставлення, то священники брали безпосередню участь у керівництві, структурах партії й виборчих кампаніях до центральних органів влади. І.Пилипів вкотре підтвердив, що ключова роль у відносинах Церкви з політичними силами належала митрополиту А.Шептицькому. Інші ієрархи намагалися дистанціюватися від політичного життя, зосереджуючи увагу переважно на духовному аспекті діяльності церковного кліру [26, с. 210].

Вивчаючи освітню та добротинну діяльність ГКЦ, І.Пилипів констатував: опікуючись навчальними закладами та молодіжними спортивними організаціями, представники Церкви і світська інтелігенція краю виховували громадян, вірних своїй етнічній належності, й оберігали молодь від впливу урядової концепції одно національної унітарної Польської держави [26, с. 258-259]. Ці та інші важливі висновки автор оприлюднив також у колективній монографії, присвяченій історії Станіславської (Івано-Франківської) єпархії УГКЦ [1, с. 146-215].

О.Гайдукевич віднайшла такий кут зору на наукову проблему, під яким вона ще не вивчалася - природоохоронна діяльність ГКЦ в Галичині у міжвоєнне двадцятиліття. На підставі багатой джерельної бази авторка простежила форми природоохоронної діяльності Церкви й обґрунтувала висновки: а) господарство в маєтностях ГКЦ велося на науковій, природоохоронній основі; б) у 1920-1930-х рр. Церква організувала в Галичині ряд природних заповідних об'єктів; в) у міжвоєнний період ГКЦ

розгорнула в лісах маєтності "Переґінсько" широку туристичну діяльність, яку тісно поєднувала з охороною природи; г) Церква сприяла природоохоронній діяльності природничих наукових установ, громадських організацій, товариств; д) керівництво ГКЦ, її священнослужителі, службовці маєтностей проводили в Галичині широку пропаганду ідей охорони природи краю. Ґрунтуючись на сформульованих висновках, О.Гайдукевич запропонувала цінні практичні рекомендації, які можуть бути використані сьогодні при розробці державних та регіональних краєзнавчих і туристичних програм розвитку карпатського регіону [6].

Не можна не згадати праць В.Ленцика [17], М.Гетьманчука [8], В.Сергійчука [27], У.Кошетар [14], І.Андрухів та П.Кам'янського [2]. Автори сходяться на тому, що існування і діяльність Греко-католицької церкви в Галичині мали подвійний вплив на українське державотворення. З одного боку, залежна від Ватикану уніатська церква формувала універсальний західноєвропейський католицький менталітет, який відрізнявся від православного візантійського. З іншого - за часів панування Польщі, особливо у міжвоєнний період, саме належність до Греко-католицької церкви ідентифікувала національну належність українців Галичини, зберігала українську окремішність краю, допомагала їм попри всі історичні катаклізми втримати "український дух".

Отже, вивчення теми в умовах незалежності України позначене суттєвим приростом наукових історичних знань про суспільно-політичну, культурно-освітню та добродійну діяльність Греко-католицької церкви. Розширення тематичного поля дослідження стало можливим завдяки загальному суспільному інтересу до історії Церкви, використанню вченими архівних матеріалів, творчої спадщини А.Шептицького та наукового надбання представників української діаспори. Водночас доводиться констатувати, що потребують більшої уваги ті аспекти проблеми, розв'язання яких дало б можливість усебічно оцінити роль ГКЦ у процесі духовного відродження українців. Ідеться про ґрунтовніше вивчення тих функцій Церкви, що спрямовувалися на формування національної свідомості вірних, розвиток національної ідеї, політичної культури того часу. Заслужують глибшого осмислення питання співпраці ГКЦ із творчою інтелігенцією, масовими самоврядними інституціями, її впливу на становлення і розвиток інтелектуального потенціалу нації. Подальшого опрацювання потребує величезна творча спадщина А.Шептицького. Тому можна сподіватися на нові докладні біографії митрополита Андрея. У пошуковій роботі необхідно також змістити акценти на місцеву історію, тобто висвітлювати національно-патріотичну діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства.

Список використаних джерел

1. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект / Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів. - Надвірна: ЗАТ "Надвірнянська друкарня", 2010. - 499 с.

2. Андрухів І.О. Історія релігійного життя в Галичині та на Прикарпатті: історико-правовий аналіз / І.О. Андрухів, П.Є. Кам'янський. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 362 с.
3. Бадяк В. Наш владика. Життя та посмертні митарства перемишльського єпископа Йосафата Коциловського / Володимир Бадяк. - Львів: Вид-во Отців Василіан "Місіонер", 2000. - 110 с.
4. Білас Я.І. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / Я.І.Білас. - К., 2003. - 18 с.
5. Васьків А.Ю. Греко-католицька церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919-1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 09.00.11 "Релігієзнавство" / А.Ю.Васьків. - К., 1997. - 25 с.
6. Гайдукевич О.О. Природоохоронна діяльність Греко-католицької церкви в Галичині в 20-30-х роках ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / О.О.Гайдукевич. - Івано-Франківськ, 2007. - 20 с.
7. Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів / Ліліана Гентош. - Львів : ВНТЛ-Класика, 2015. - 600 с.
8. Гетьманчук М.П. Українська Греко-Католицька церква і політика Польщі в українському питанні міжвоєнного періоду (березень 1921 - серпень 1939 рр.) / М.П.Гетьманчук // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Зб. наук. ст. - Чернівці: Рута, 2002. - Т. 9. - С. 48-58.
9. Гладка Г.Л. Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899-1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / Г.Л.Гладка. - Чернівці, 2000. - 18 с.
10. Гнот С.І. Добродійна діяльність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / С.І.Гнот. - Львів, 2003. - 19 с.
11. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / Олег Єгрешій. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 168 с.
12. Зайцев О. Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки) / Олександр Зайцев, Олег Беген, Василь Стефанів. - Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2011. - 384 с.
13. Історія релігій в Україні: У 10 т. / За ред. А.Колодного. - К., 1996-2002. - Т. 4: Католицизм. - К.: Світ знань, 2001. - 598 с.
14. Кошетар У.П. Суспільно-політичні та християнські виміри галицького консерватизму (1899-1939 рр.): монографія / У.П.Кошетар. - К.: Вид-во Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтва, 2007. - 214 с.

15. Красівський О. За Українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита А.Шептицького в 1918-1923 рр. / Орест Красівський. - Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича, 1996. - 84 с.
16. Красівський О.Я. Українсько-польські взаємини в 1917-1923 рр. / О.Я. Красівський. - К.: ІПіЕНД, 2008. - 544 с.
17. Ленцик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий / Василь Ленцик. - Львів: Свічадо, 2001. - 608 с.
18. Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / Василь Марчук. - Івано-Франківськ: Плай, 2004. - 464 с.
19. Мельничук П. Владика Григорій Хомишин - патріот, місіонер, мученик / Петро Мельничук. - Львів: Вид-во Отців Василіан "Місіонер", 1997. - 415 с.
20. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. - Т. II: Церква і суспільне питання, кн. 1: Пастирське вчення та діяльність / Упор. А. Кравчук. - Львів: Місіонер, 1998. - 570 с.; Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. - Т. II: Церква і суспільне питання, кн. 2: Листування / Упор. А.Кравчук. - Львів: Місіонер, 1999. - 1096 с.; Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899-1944. Том II: Пастирські послання 1918-1939 / Упор. О.Гайова та Р.Тереховський. - Львів: Артос, 2009. - 1248 с.
21. Москалюк М. Державотворча концепція українських християнських суспільників у міжвоєнній Галичині (1920-1939 рр.): історико-політологічний аналіз / Михайло Москалюк // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. - Івано-Франківськ, 2000. - № 4. - С. 97-101.
22. Москалюк М. Проблема celibату в християнсько-суспільному житті Галичини 20-х - 30-х років ХХ століття / Михайло Москалюк // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. - Івано-Франківськ, 1997. - № 1. - С. 58-62.
23. Москалюк М. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х роках ХХ ст. / Михайло Москалюк. - К.: Стило, 1998. - 56 с.
24. Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні. 4-е вид. / Софрон Мудрий. - Жовква: Місіонер, 2010. - 544 с.
25. Перевезій В.О. Просвітницька діяльність Української греко-католицької церкви в 20-30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / В.О.Перевезій. - К., 1998. - 18 с.
26. Пилипів І.В. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918-1939 рр.): монографія / І.В. Пилипів. - Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. - 428 с.
27. Сергійчук В. Нескорена церква: подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук. - К.: Дніпро, 2001. - 492 с.

28. Стефанів В.В. Взаємини Греко-католицької церкви та українського організованого націоналізму у Галичині (1920-1930-ті рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / В.В. Стефанів. - Львів, 2013. - 20 с.

Vasyl' FUTALA

**THE NATIONAL-PATRIOTIC ACTIVITIES GREEK-CATHOLIC
CHURCH IN THE INTERWAR PERIOD XX CENTURY:
HISTORIOGRAPHY**

The article analyzes works of Ukrainian researchers, revealing the national-patriotic activities of the Greek-Catholic Church (GCC) in the interwar two decades. The author has identified the main directions and tendencies of development problems in the end of the XX — in beginning of XXI century. Showed the accumulation of historical knowledge, insufficiently investigated and determined not studied questions.

Key words: *historiography, historiographical sources, the Greek-Catholic Church, the Christian Social Movement, the national-patriotic activities of the GCC.*